

Huddinge kulturmiljöprogram

Inledning - Del 1 av 3

Huddinge

wsp

Förord

Genom människans avtryck och påverkan på landskapet skapas vår gemensamma kulturmiljö. En kulturmiljö kan omfatta allt från enskild byggnad, till ett landskapsavsnitt eller en region. En kulturmiljö omfattar inte bara det vi kan se, utan även immateriella företeelser som ortsnamn eller sägner som är knutna till en viss plats. Kulturlandskapet som omger oss är ständigt under utveckling och det ställs krav på oss att värdera vårt gemensamma kulturarv. Vi behöver ställa oss frågan varför dessa spår, lämningar och byggnader är betydelsefulla? Det är med hjälp av dem vi kan förstå vår gemensamma historia. Våra kulturmiljöer hjälper oss att ge perspektiv på vår nutid och framtid. Genom att förhålla oss till och värdera det som finns, skapas möjligheter till att kunna ta rätt beslut om sådant som formar vår framtid.

Kulturmiljöprogrammet täcker inte hela Huddinges historia och bebyggelse utan här har nedslag i tydliga historiska skeenden gjorts och särskilt värdefulla kulturmiljöer pekats ut. Kulturmiljön är en ändlig resurs och programmet ska fungera som ett kunskapsunderlag för samhällsutvecklingen.

Kunskap och förståelse om kommunens utveckling och historia ger möjlighet att väga kulturmiljöns värden gentemot andra intressen med målet att skapa en långsiktig och hållbar förvaltning av vår miljö. Med kunskap kan vi göra medvetna och goda val.

Innehållsförteckning

Inledning	4
Kulturmiljöprogrammets uppbyggnad	5
Samhällsplanering och kulturmiljövård	6
Huddinges kulturmiljöprofil	10
Fornminnen och arkeologi	12
Värdefulla kulturmiljöer i Huddinge	16

Beställare

Kommunstyrelsen, Huddinge kommun

Styrgrupp

Styrgrupp för samhällsbyggnadsprojekt
Projektägare: Martina Leopold-Skoglund, planchef,
Samhällsbyggnadsavdelningen

Projektgrupp

Annika Colbengtson, planarkitekt,
samhällsbyggnadsavdelningen
Roseana De Almeida, planarkitekt,
samhällsbyggnadsavdelningen
Michaela Woltter, planarkitekt,
samhällsbyggnadsavdelningen
Albin Lindeskär, planarkitekt
samhällsbyggnadsavdelningen
Sara Nordenskjöld, översiktsplanerare,
samhällsbyggnadsavdelningen
Anna-Clara Ramström, bebyggelseantikvarie,
natur- och byggnadsförvaltningen
Josefine Israelsson, bebyggelseantikvarie,
natur- och byggnadsförvaltningen

Konsult

WSP Sverige AB
Kulturmiljögruppen Sthlm

Datum

2019-05-27

Författare

Moa Andersson, bebyggelseantikvarie, WSP

Arbetsgrupp

Emil Bergstén Lilja, sakkunnig KUL2, WSP
Cecilia Lindqvist, projektledare, sakkunnig KUL 2, WSP

Fotograf

Moa Andersson, WSP
Paulina Virta, WSP

© Lantmäteriet

Kartmaterialet kommer från Lantmäteriet, Geodata-
samverkan.

Inledning

Bakgrund

Huddinges första kulturmiljöinventering togs fram år 1986 som en delrapport till översiktsplanen. Den omfattade kulturhistoriskt viktiga och tidstypiska kulturlandskap, bebyggelsemiljöer och byggnader och skulle vara ett underlag inför miljöförändringar samt sprida information om de värdefulla kulturmiljöerna inom Huddinge kommun. År 2003 genomfördes en revidering av kulturmiljöinventeringen. Revideringen beskrev de utvalda kulturmiljöerna med nya bedömningar och riktlinjer. Vissa förändrade miljöer togs bort, alternativt utökades och nya tillkom.

År 2013 genomfördes en översyn av kulturmiljöinventeringen inom sju områden med högt bebyggelsetryck som berörde kommunens strukturplaner. Översynen förtydligade kulturmiljöernas utbredning samt tålighet vad gäller tillägg i form av ny bebyggelse och är ett underlag till Huddinges översiktsplan 2030. För de områden som inte ingick i strukturplanerna kvarstod inventeringen från år 2003.

År 2017 fick samhällsbyggnadsavdelningen i uppdrag av kommunstyrelsen att göra en översyn av kulturmiljön och ta fram ett nytt vägledande dokument. Detta då det är viktigt att se över vägledande kulturhistoriska dokument för att bedömningar av vad som är värdefullt förändras över tid. Genom framväxten av nya kunskaper och synsätt tillsammans med ändringar i bebyggelsen kan kulturvärdena bevaras, omskapas, utvecklas och nybildas i takt med samhällets utveckling och förändring.

Arbetet med inventering och framtagande av programmet har pågått under år 2018 och 2019. Programmet ersätter tidigare inventeringar från år 2003 och år 2013. Programmet har en tydligare inriktning på att vara ett strategiskt kunskapsunderlag för samhällsplanering och vid prövning av bygglov.

Huddinge gymnasium, en av kommunens särskilt värdefulla byggnader

Syfte, genomförande och disposition

Kulturmiljöprogrammets syfte är att ge en övergripande överblick över kommunens särskilt värdefulla kulturmiljöer och byggnader från stad till landsbygd. Programmet är ett kunskapsunderlag som beskriver förutsättningarna för hur kulturmiljöer kan tas tillvara. Kunskapsunderlaget tydliggör kulturmiljöens egenskaper och dess kulturhistoriska värden, innan dessa har vägts mot andra intressen och värden.

Kommunen får stöd att kunna fatta rättssäkra beslut med en likabehandling mot allmänhet och intressenter kopplat till kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Programmet vänder sig främst till kommunens tjänstemän och politiker men även till fastighetsägare, exploatörer och en bredare allmänhet.

Programmet ger en bred bild och en förståelse för vad som utgör kulturhistoriska värden idag i Huddinge kommun. Samtliga miljöer i kommunen som pekas ut som särskilt värdefulla hanteras i egna avsnitt. Programmet skapar också förståelse för de värden som bör utredas vidare vid större ändringar, exempelvis vid planläggning eller vid prövning av bygglov där kulturhistoriska värden riskerar att förloras.

I arbetet med kulturmiljöprogrammet har avstamp tagits i tidigare framtagna dokument med kompletterande litteraturstudier. Fältbesök har utförts i samtliga bebyggelsemiljöer som pekats ut i tidigare underlag. Detta för att göra bedömningar om tidigare utpekade värden finns kvar eller om nya bedömningar har varit nödvändiga. Vidare har vissa utvalda områden som tidigare inte varit utpekade inventerats, för att bedömas om dessa ska ingå i det nya programmet. Inventeringen har varit översiktlig och ger inte en fulltäckande analys av samtliga byggnader och miljöer i kommunen.

Den kulturhistoriska värderingen har gjorts utifrån Riksantikvarieämbetets kriterier enligt deras plattform för värdering och urval, samt WSP:s egen värderingsmodell.

Programmet är delat i tre delar där del ett innehåller allmänt om lagstiftning och kommunens tidiga historia. Del två ger ett övergripande förhållningssätt till Huddinges olika bebyggelse typologier och utgår från lagstiftningens krav om varsamhet enligt plan- och bygglagen. Del tre går in på särskilt värdefulla områden och byggnader i kommunen och utgår från lagstiftningens krav om förbud mot förvanskning enligt plan- och bygglagen. De utpekade miljöerna är indelade efter kommunens geografiska indelning; Nordvästra, Sydvästra, Mellersta och Östra. Programmet är inte tänkt att läsas från pärm till pärm, utan är ett digitalt verktyg kopplat till kommunens webbkarta med tittskåp.

Kulturmiljöprogrammets uppbyggnad

DEL 1

Kulturmiljöprogrammets inledande del behandlar planens syfte och upplägg. Vidare beskrivs hur kulturmiljön skyddas och regleras genom relevant lagstiftning.

DEL 2

Del två redovisar kommunens tydligaste karaktärsområden. Detta med utgångspunkt i kommunens fyra identifierade berättelser i Huddinge kulturmiljöprofil och utgår från lagstiftningens krav om varsamhet enligt plan- och bygglagen.

- Småhusen
- Semesterbostaden
- Landsbygden
- Koloniområden
- Flerbostadshusen
- Industri & företagande
- Kommunikation & samhällsbildning

DEL 3

Del tre i Huddinges kulturmiljöprogram som redovisar kommunens särskilt värdefulla kulturmiljöområden och byggnader. De utpekade miljöerna och byggnaderna i programmet är indelade efter kommunens geografiska indelning; Nordvästra, Sydvästra, Mellersta och Östra.

Nordvästra

- Särskilt värdefulla områden
- Särskilt värdefulla byggnader

Sydvästra

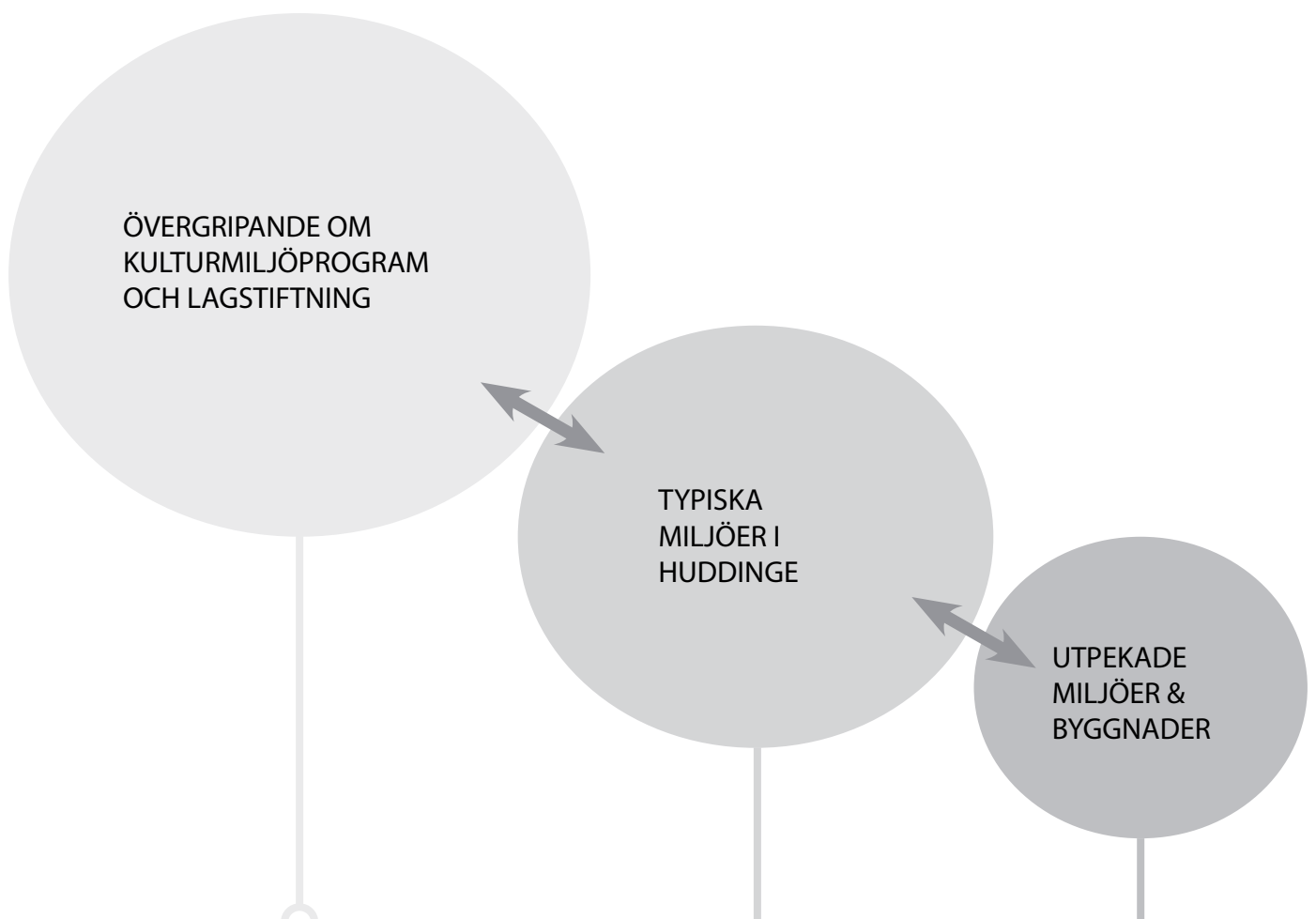
- Särskilt värdefulla områden
- Särskilt värdefulla byggnader

Mellersta

- Särskilt värdefulla områden
- Särskilt värdefulla byggnader

Östra

- Särskilt värdefulla områden
- Särskilt värdefulla byggnader

Samhällsplanering och kulturmiljövård

Vem är det som bär ansvaret för att skydda de miljöer som berättar om vår historia och samtid? Kulturmiljön är en del av dåtid, nutid och framtid.

Kulturmiljön tillhör alla och förvaltningen är allas ansvar, men kulturmiljön skyddas och regleras också av flera olika lagstiftningar. Det är framför allt ett antal centrala instanser och myndigheter som ansvarar för skyddet av Sveriges kulturmiljöer. På nationell nivå är det Riksantikvarieämbetet som har ansvar för frågor gällande kulturmiljö och kulturarv. Länsstyrelsen är statens förlängda arm och är den myndighet som har ansvar för tillämpningen av kulturmiljölagen avseende samhällsplanering och tillsyn av kulturmiljövården i länen. Länsmuseerna har till uppgift att samla, förvalta och förmedla kunskap om kulturmiljön. Vidare kan läns museer ofta agera expertråd för kommuner och länsstyrelser. Kommunerna i Sverige har ansvar för den fysiska planeringen enligt plan- och bygglagen och ett stort ansvar i planeringen ligger i att visa hänsyn till både kulturmiljöer och miljön i sin helhet.

De viktigaste lagskydden för kulturmiljön är Miljöbalken (MB), Plan- och bygglagen (PBL) och Kulturmiljölagen (KML) vilka presenteras översiktligt i faktarorna i detta avsnitt.

Miljöbalken

Miljöbalkens syfte är att främja en hållbar utveckling som innebär att nu levande och kommande generationer ska kunna bo och verka i en god och hälsosam miljö. Lagen ska tillämpas så att särskilt värdefulla natur- och kulturmiljöer vårdas och skyddas. Detta kräver dock ett kommunalt ansvar genom plan- och bygglagen.

Natur- och kulturresevat

Ett naturreservat är ett område med höga naturvärden, senare har även kulturresevat tillkommit för att möjliggöra vård och bevarande av kulturpräglade områden där både natur- och kulturvärden skyddas.

Biotopskydd

Biotopskydd finns i två former, vilka båda skyddar biotoper på grund av sina särskilda egenskaper som livsmiljöer.

Den ena formen omfattar biotoper med ett generellt skydd i hela landet. Formen omfattar biotoperna: 1. Allé, 2. Källa med omgivande våtmark i jordbrukslandskap, 3. Odlingsröse i jordbruksmark, 4. Pilevall, 5. Småvatten och våtmark i jordbrukslandskap, 6. Åkerholme.

Den andra formen omfattar enskilda biotoper som särskilt beslutats av länsstyrelsen, kommun eller Skogsstyrelsen och utgör då ett biotopskyddsområde.

Riksintressen

Sverige har cirka 1700 riksintressen för kulturmiljövården, vilka bedöms vara av nationellt intresse. Syftet med dessa utpekade kulturmiljöer är att de ska representera en bred och samlad bild av historien. I Huddinge finns år 2019 inga utpekade riksintressen för kulturmiljövården. Däremot finns utpekade riksintressen för friluftslivet.

Kulturmiljölagen

Kulturmiljölagen (KML) inleder med att klargöra att det är en nationell angelägenhet att vi skyddar och vårdar kulturmiljön och ansvaret delar vi tillsammans: såväl myndighet som enskilda personer är skyldiga att visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Lagen innehåller bland annat bestämmelser för skydd av värdefulla byggnader liksom fornlämningar, fornfynd, kyrkliga byggnadsminnen och vissa kulturföremål.

Fornlämningar

Alla fornlämningar har ett starkt skydd i kulturmiljölagen och får inte skadas. Är en lämning från tiden före 1850 och betraktas som varaktigt övergiven, betraktas den som en fornlämning. Yngre lämningar klassas som övrig kulturhistorisk lämning om de inte kan klassas som en fornlämning, men har ett antikvariskt värde. Det är Länsstyrelsen som kan bestämma om dessa övriga lämningar ska klassas som fornlämningar på grund av sitt höga värde. Samma myndighet beslutar om krav på arkeologisk undersökning och gör bedömningen hur bevarandet ska avvägas mot samhällsintressen vid en eventuell exploatering.

Kyrkliga byggnadsminnen

Svenska kyrkobyggnader har enligt kulturmiljölagen ett automatiskt skydd om de är uppförda före 1940. Även byggnader efter 1940 kan förklaras som kyrkliga byggnadsminnen om de till exempel har ett kulturhistoriskt eller arkitektoniskt värde. Detta prövas av länsstyrelsen.

Byggnadsminnen

En byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller ingår i ett bebyggelseområde med synnerligen högt värde kan förklaras som byggnadsminne av länsstyrelsen. Detta kan även gälla trädgårdar, parker och andra anläggningar. Vem som helst kan väcka frågan om att byggnadsminnesförklara en byggnad och det är Länsstyrelsen som beslutar och utövar tillsyn. Den som äger ett byggnadsminne har möjlighet att ansöka om bidrag för merkostnader som kan uppkomma exempelvis vid restaurering (renovering). År 2018 finns det inga byggnader eller områden i Huddinge som är byggnadsminnen.

Plan- och bygglagen

Plan- och bygglagen (PBL) reglerar planarbete och frågor gällande bygglov. Lagen ställer krav på fastighetsägaren att underhålla sin fastighet och att visa varsamhet och hänsyn till värdefulla kulturvärden på platsen. Dessa krav gäller alltid, vid alla tillfällen och vid alla typer av byggnader och anläggningar, även när inte lov krävs eller om miljön ingår i en kulturmiljö eller inte. Lagen innehåller också förbud mot förvanskning av särskilt värdefulla byggnader och områden. Vid planläggning ska detta ske med hänsyn till platsens natur- och kulturvärden.

Varsamhetskravet gäller för all bebyggelse alltid

Varsamhetskravet gäller för all bebyggelse oavsett om en byggnad eller bebyggelsemiljö har ett kulturhistoriskt värde. Ändringar ska göras varsamt med hänsyn till byggnadens karaktär och värden. Kravet handlar om att positiva egenskaper och kvaliteter ska tas tillvara. För att uppnå varsamhet krävs kunskap om byggnadens värden.

Förvanskningförbudet gäller för särskilt värdefull bebyggelse och bebyggelseområden

Om en väsentlig egenskap går förlorad eller om områdets särart/karaktär väsentligt ändras sker en förvanskning. För att undvika en förvanskning måste därför bärande karaktärsdrag, egenskaper och särarter identifieras och pekats ut. Dessa ska skyddas och ligga till grund för val av ändringar och vidare exploatering, för att det kulturhistoriska värdet inte ska minska. Förvanskningförbudet gäller alltid för särskilt värdefulla miljöer, och ska följas av alla, såväl kommunen som fastighetsägare och hyresgäster. Förvanskningförbudet ska tillämpas vid alla åtgärder som berör miljön.

För att kunna anses som särskilt värdefull krävs att byggnaden särskilt väl belyser ett visst förhållande eller i sitt sammanhang har få motsvarigheter som kan belysa samma förhållande. Få motsvarigheter ska förstås i relation till hela byggnadsbeståndet och ska bedömas utifrån såväl ett nationellt som regionalt och lokalt perspektiv.

Enligt Boverkets föreskrifter kan en byggnad eller ett bebyggelseområde vara särskilt värdefullt om det

- tydliggör tidigare samhällsförhållanden
- tydliggör samhällsutvecklingen
- är en källa till kunskap om äldre material och teknik
- uppvisar särskilda estetiska kvaliteter eller en hög ambitionsnivå för arkitektonisk/konstnärlig gestaltning

Bygglovsbefriade åtgärder

De bygglovsbefriade åtgärderna som inte kräver lov eller anmälan ska alltid utformas och placeras på ett lämpligt sätt som tar hänsyn till omgivande miljö. Detta gäller alltid, i alla områden. Även om åtgärden inte kräver lov gäller alltid PBL:s varsamhetskrav och om byggnaden eller området är särskilt värdefullt gäller även förvanskningförbudet. Som fastighetsägare har man skyldighet att ta reda på vad som gäller för sin fastighet. Vid frågor kan kommunen vara behjälplig med tolkning.

Anmälningsskyldiga åtgärder i kulturmiljö

Inom en särskilt värdefull kulturmiljö eller särskilt värdefull byggnad gäller särskilda bestämmelser i PBL. Vissa bygglovsbefriade är inte tillåtna och utökad lovplikt krävs för vissa typer av åtgärder. Kontrollera vad som gäller för din fastighet.

Kulturmiljö i detaljplan

Varsamhetsbestämmelse i detaljplan preciserar vilka egenskaper hos en byggnad som särskilt ska tas hänsyn till. Varsamhetsbestämmelse symboliseras av (k) i detaljplan.

Förvanskningförbudets skyddsbestämmelse symboliseras av (q) i detaljplan. Byggnader kan även beläggas med rivningsförbud och symboliseras då vanligen med (r).

Äldre detaljplaner har andra beteckningar. Ta alltid reda på de bestämmelser som gäller för din fastighet. Gäller både skydd och varsamhet.

Boverkets föreskrifter för särskilt värdefull bebyggelse (BFS 2011:6)

En byggnad kan vara en sådan särskilt värdefull byggnad som avses i 8 kap. 13 § PBL antingen för att den har sådana värden i sig eller för att den utgör en väsentlig del av en särskilt värdefull bebyggelsemiljö. Vad som sägs om byggnader gäller även för bebyggelseområden.

En byggnad kan vara särskilt värdefull om den tydliggör tidigare samhällsförhållanden. Exempel på detta är:

- Byggnader som representerar en tidigare vanlig byggnadskategori eller konstruktion som nu har blivit sällsynt.
- Byggnader som belyser tidigare bostadsförhållanden, sociala och ekonomiska villkor, arbetsförhållanden, olika gruppers livsvillkor, stadsbyggnadsideal eller arkitektoniska ideal samt värderingar och tankemönster.
- Byggnader som präglas av en stark arkitektonisk idé.

En byggnad kan även vara särskilt värdefull om den tydliggör samhällsutvecklingen. Exempel på detta är:

- Byggnader som till exempel illustrerar folkrörelsernas framväxt, massbilismens genombrott, immigration eller emigration.
- Byggnader som har tjänat som förebilder eller på annat sätt varit uppmärksammande i sin samtid.
- Byggnader som präglas av stark arkitektonisk idé.

En byggnad kan också vara särskilt värdefull om den i sig utgör en källa till kunskap om äldre material och teknik.

En byggnad kan vara särskilt värdefull från konstnärlig synpunkt om den uppvisar särskilt estetiska kvaliteter eller har en hög ambitionsnivå med avseende på arkitektonisk gestaltning eller i utförande och materialval eller i konstnärlig gestaltning och utsmyckning.

En byggnad kan även vara särskilt värdefull om den värderas högt i ett lokalt sammanhang. Exempel på detta kan vara byggnader som haft stor betydelse i ortens sociala liv, för ortens identitet eller i lokala traditioner.

I begreppet särskilt värdefull byggnad ligger att byggnaden särskilt väl ska belysa ett visst förhållande eller i sitt sammanhang har få motsvarigheter som kan belysa samma förhållande.

Byggnader från tiden före 1920-talets bebyggelseexpansion, som har sin huvudsakliga karaktär bevarad, utgör idag en så begränsad del av byggnadsbeståndet att flertalet av dem kan antas uppfylla något av kriterierna för särskilt värdefull byggnad.

Huddinges kulturmiljöprofil

Huddinges långa historia kan delas in i olika berättelser. Kulturmiljöprogrammet har identifierat fyra stycken övergripande berättelser. Dessa berättelser kan utläsas i kommunens olika miljöer.

Herrgårdslandskapet

Huddinges landskap har dominerats av stora säterier och herrgårdar som etablerades under 1600-talet. Detta herrgårdslandskap kan man fortfarande uppleva i delar av kommunen. I den byggda miljön är det namn och gårdsmiljöer som berättar om herrgårdarna.

Förhistoriska spår

I Huddinge har människor verkat och bott under flera tusen år. Detta kan man se spår efter i dagens landskap i form av förhistoriska spår vilka härstammar från stenåldern till historisk tid.

Historiska kommunikationsmönster

Huddinges naturliga förhållanden och läge med närhet till Stockholm har gjort området attraktivt för etablering av vägar sedan förhistorisk tid. Vid 1800-talets slut drogs järnväg genom området vilket ledde till att Huddinges bebyggelse förändrades från jordbruk till modern bebyggelse.

Närheten till storstaden

Närheten till Stockholm har sedan 1600-talet satt en stark prägel på Huddinge. Först genom den omfattande säteribildningen i kommunen, vidare till Huddinge som pendlarort genom järnvägens etablering. Detta medförde att villasamhällen i en större skala började växa fram från sekelskiftet 1900.

Flemingsbergs herrgård

Fornlämningar och arkeologi

För att kort kunna beskriva Huddinges omfattande förhistoria, från begynnelsen fram till och med slutet av vikingatiden, bör man känna till hur terrängen ser ut. Detta för att kunna bilda sig en uppfattning om varför vissa fornlämningar ligger där de ligger och varför man kan förvänta sig att antalet kända fornlämningar kan komma att stiga i framtiden.

Fornlämningar påträffas från olika tider på olika nivåer i landskapet. Anledningen är bland annat att ju längre tillbaka man kommer i förhistorien desto högre stod vattnet jämfört med dagens havsyta. Exempelvis utgjorde stenåldersfolkens havsbotten av vad som senare skulle bli bronsålderns och järnålderns bebyggelseområden.

Huddinges landskap är idag småbrutet med stora skogsklädda höjder och kala bergsknallar. De bördiga odlingsmarkerna finns framför allt i dalgångarna kring de större sjöarna, till exempel Lissmasjön och Ormlången. De lägst belägna områdena återfinns i Vårby vid Mälarens strand och åker man österut så kommer sedan terrängen sakta att stiga. De högsta terrängpartierna återfinns i kommunens sydöstra delar, i Hanveden vid sjön Ådran.

I Huddinge finns närmare 800 objekt registrerade i Riksantikvarieämbetets fornlämningsdatabas. Dessa härstammar från alla tidsperioder, från stenåldern till historisk tid. Här följer nu en översiktlig beskrivning av olika förhistoriska tidsperioders skeenden och endast i specifika fall en närmare beskrivning av utvalda lämningar.

Stenåldern (7000-1800 f.kr)

Stenålderns människor bosatte sig här efter inlandsisens tillbakagång för 9 000 år sedan och området kan då jämföras med dagens extrema ytterskärgård och dess små vindpinade kobbar och skär. Kända lämningar från stenåldern hittar man i kommunens mest kuperade områden, i huvudsak två områden - längst upp i nordväst vid Glömsta, Masmö och Vårby samt nere i sydost vid Gladö och Hanveden. Det finns dock stora delar av kommunen i de höglänta områdena kring Hanveden och andra områden som inte är undersökta, men det är rimligt att anta att antalet stenålderslämningar är betydligt större i hela kommunen än vad vi vågar föreställa oss.

Bronsålder (1800-500 f.kr)

När vi kommer in i bronsåldern har vattenytan sjunkit undan så pass mycket att vattennivån låg ca 25-15 meter högre än idag. Nu börjar landmassorna bli mer sammanhängande kring havsvikar, skogar breder ut sig och tidigare sjöbotten i dalsänkorna började användas för bete och befolkningen bli bofasta. Generellt har Huddinge få kända lämningar från denna period. De mest påtagliga är dock de få gravrösen som finns att se på bergstopparna i väster, vid Vårby gård. Sedan återfinns spridda lämningar runt om i kommunen.

Järnåldern (500 f.kr – 1042 e.kr)

Landhöjningen fortsatte och under järnåldern har nu mycket av den terrängen som under bronsåldern var våtmarker och vattensjuk mark nu blivit möjliga att nyttja och bebygga. I början av perioden var vattenytan 15 meter högre än idag och vid periodens slut sjönk den sakta ner till 5 meter över dagens havsvattenyta. Under denna tid utvecklades jordbruket till att bli den viktigaste näringen tätt följt av boskapshållning. En stor del av Huddinges kända fornlämningar härstammar från järnåldern. Lämningarna under denna period blev både större och mer monumentala. I kommunen finns exempelvis åtta fornborgar som är daterade till äldre järnåldern. Av dessa finns sex stycken koncentrerade kring sjön Ormlången, en borg nära Skärholmen och en borg intill sjön Ådran. Det största gravfältet återfinns vid Vårby gård. Utifrån fornminnesregistret kan man se att järnålderslämningarna koncentrerar sig i tydligt avgränsade grupper. Dessa områden verkar gruppera sig kring nordvästra Vårby, längs Glömstadalén, kring sjön Ormlången och runt Ågestasjön.

Medeltiden (1042-1520 e.fk)

Under medeltiden byggdes Huddinges stenkyrka, som idag finns kvar i dagens kyrkas grundmurar. Vi vet dock mycket lite om hur byar och gårdar såg ut i Huddinge under medeltiden. Visserligen omnämns majoriteten av gårdarna och byarna i skrifter redan på 1300- eller 1400-talet, men det rör sig sällan om mer än just ett omnämnande. Exempel på gårdar med medeltida anor i Huddinge är Ågesta och Stensättra. Gladö utmärker sig som Huddinges enda kända medeltida sätesgård.

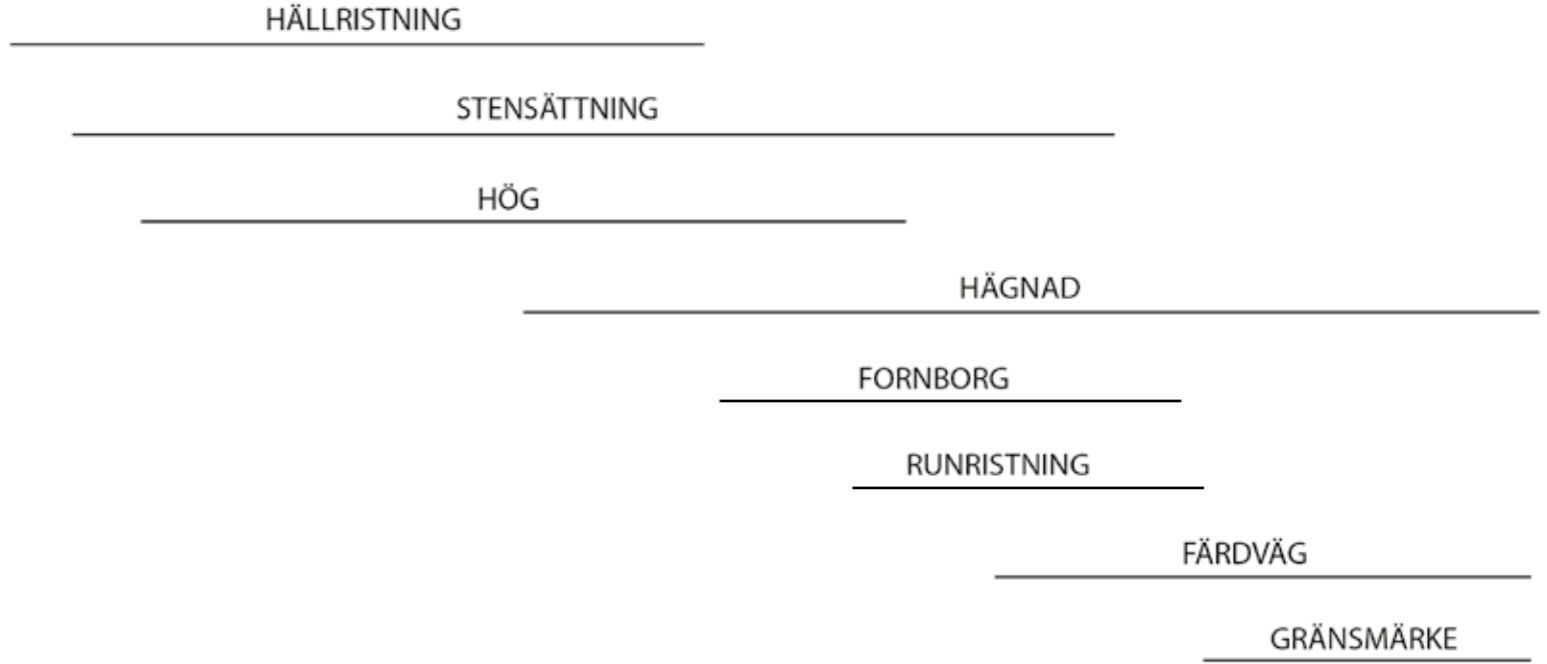
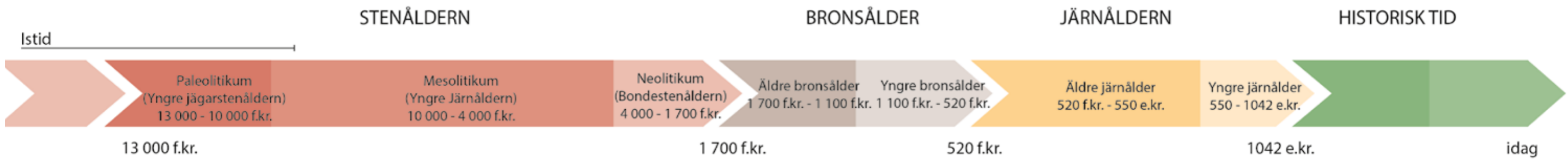
Under stenåldern var Huddinge ett skärgårdslandskap som blev hemvist för stenålderns jakt- och fiske-samhällen.

Bronsålderns boplatser var knutna till de mosaikartade övergångsbygderna mellan skogs- och slättbygd. Få lämningar är hittade, men goda förutsättningar att påträffa lämningar finns i bl a Glömstadalen och kring sjön Orlången.

Under järnåldern blev tidigare standängar och vattensjuk mark nu odlingsbar. Bosättningen förlades på höjder i landskapet knutna till förhistoriska kommunikationsleder och centralt i den öppna odlingsbygden.

Byar som etablerades under yngre järnåldern ligger till grund för det agrara bebyggelsemönstret som finns kvar i många delar av Huddinge.

Den medeltida bystrukturen låg kvar i samma läge från yngre järnåldern. In på 1600-talet med säteribildningen försvann i hög grad bystrukturerna och en omfattande omdaning av landskap och bebyggelsemönster tog sin början.

Teckenförklaring

Exempel på typiska lämningar i Huddinge kommun från olika tider

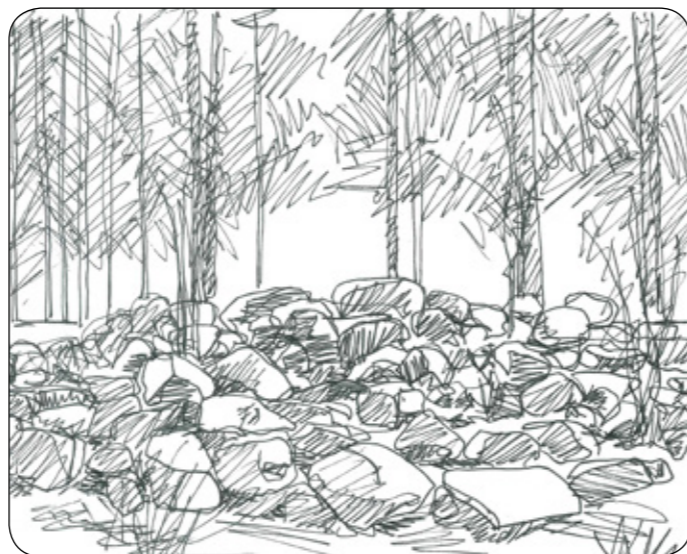

Exempel på fornlämningar i Huddinge

Runristning

Ristning i rest sten, på block, eller berghäll. Från förhistorisk tid fram till medeltid.

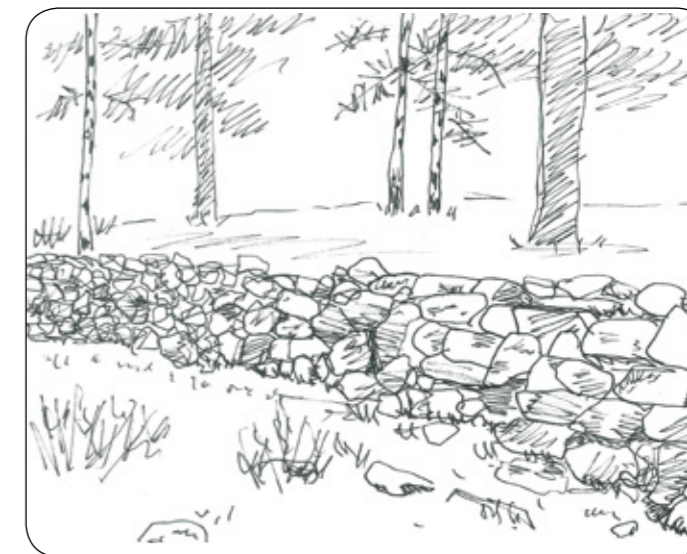
Stensättning

Är en flack gravtyp som är en blandning av sten och jord och som varierar i storlek och form. Kan vara friliggande, men ofta samlade i större gravfält. Vanlig från sen bronsålder fram till järnålderns slut.

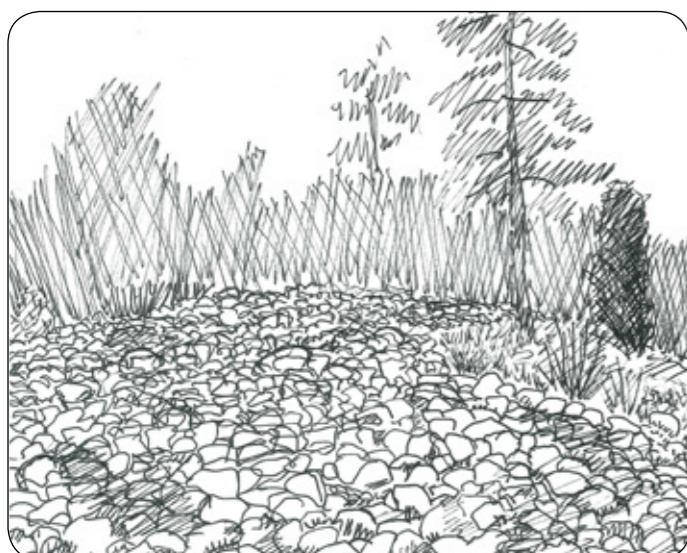
Gränsmärke

Gränsmärke markerar en gräns, exempelvis mellan fastigheter, byar, socknar eller länder. Dessa kan bestå av bl.a enstaka stenar eller större block med eller utan mittsten.

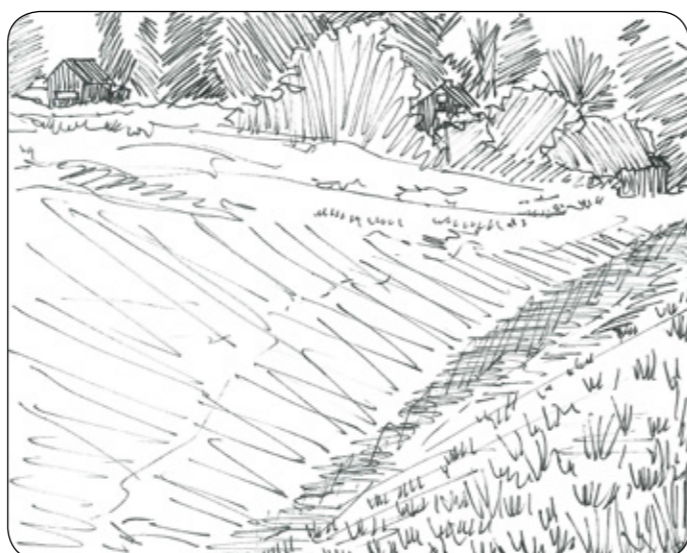
Hägnad

Är en anordning för att hägna in eller avskilja ett område. Kan ha både en praktisk (att stänga inne eller ute djur) eller symbolisk funktion (separera eller binda samman olika landskapsrum).

Fornborg

Befäst anläggning för förhistorisk till och fram till tidig medeltid. Ses ofta som en terränganpassad sten- eller jordvall som avgränsar ett område. De har haft olika funktioner, däribland tillflykt, försvar, bevakningsposter och härläger.

Färdväg

Äldre stig eller väg. Exempel på dessa är hålvägar, markerade leder och vägbanker.

Hällristning/skålgrop

Ristningar på sten eller hällar som kan variera från urgröpta hål och skålgropar, till bildristningar med illustrerade människor, skepp, djur, cirklar och liknande former. Dessa ristningar härrör från bronsåldern, men det finns även andra ristningar med symboler och texter från medeltid och nutid.

Hög

Är en gravtyp som varierar, likt röset vad gäller storlek. Oftast är gravtypen avsedd för en person och högen kan ligga isolerad eller samlade i ett gravfält. Graven täcks helt av jord och förekommer från brons- och järnålder.

Del av försvarsanläggningen - Korvlinjen

Värdefulla kulturmiljöer & byggnader i Huddinge

Särskilt värdefulla kulturmiljöer och byggnader som finns beskrivna i del 3 i kulturmiljöprogrammet.

OMRÅDEN

Norvästra

1. Vårby gård
2. Vårby källa
3. Fittjanäset
4. Myrstuguberget
5. Masmo
6. Villor utmed gamla Södertäljevägen
7. Jacobslund
8. Kolartorp

Sydvästra

9. Flemingsberg-Glömsta
10. Grantorp

Mellersta

11. Fullersta gård, SÖ delen av Källbrink och Fridhem
12. Del av Fridhem
13. Kvarteret Assessorn
14. Snättringe gård-Skogsäng
15. Centrala Stuvsta med

Segersminne

16. Huddinge centrum kring kommunalvägen
17. Hörningsnäs
18. Storön
19. Östra Balingsnäs
20. Sörskogen
21. Huddinges landsbygd
- * Balingsholm
- * Sundby
- * Stensättra
- * Balingsta
- * Björksättra

* Ågesta

* Lissma

22. Mellansjö
23. Granby och Ekedal koloniområden

Östra

24. Djupån
25. Länna gård
26. Östra Skogås
27. Mörtvik
28. Del av Hammartorp
29. Trångsunds herrgård

SOLITÄR

- A. Bostadshuset Ormen länge
- B. Orrvägen, radhus
- C. IKEA
- D. Vattenledningsverkets vaktstuga
- E. Vattentornet, Duvberget
- F. Huddinge sjukhus
- G. St. Botvids kapell
- H. Gömmartorpet
- I. Polishuset
- J. Södertörns högskola
- K. Sundbyfortet
- L. Runda villan
- M. Stenängsskolan
- N. Huddinge gymnasium
- O. Villa vid Anders klockares väg
- P. Tingshuset
- Q. Centrumkyrkan
- R. Fullersta kvarn
- S. Beatebergsskolan & Beatebergs folkskola
- T. Mariakyrkan
- U. Tacksägelsekyrkan
- V. Ågestareaktorn
- W. Fyra villor, Trångsundsvägen
- X. Korvlinjen

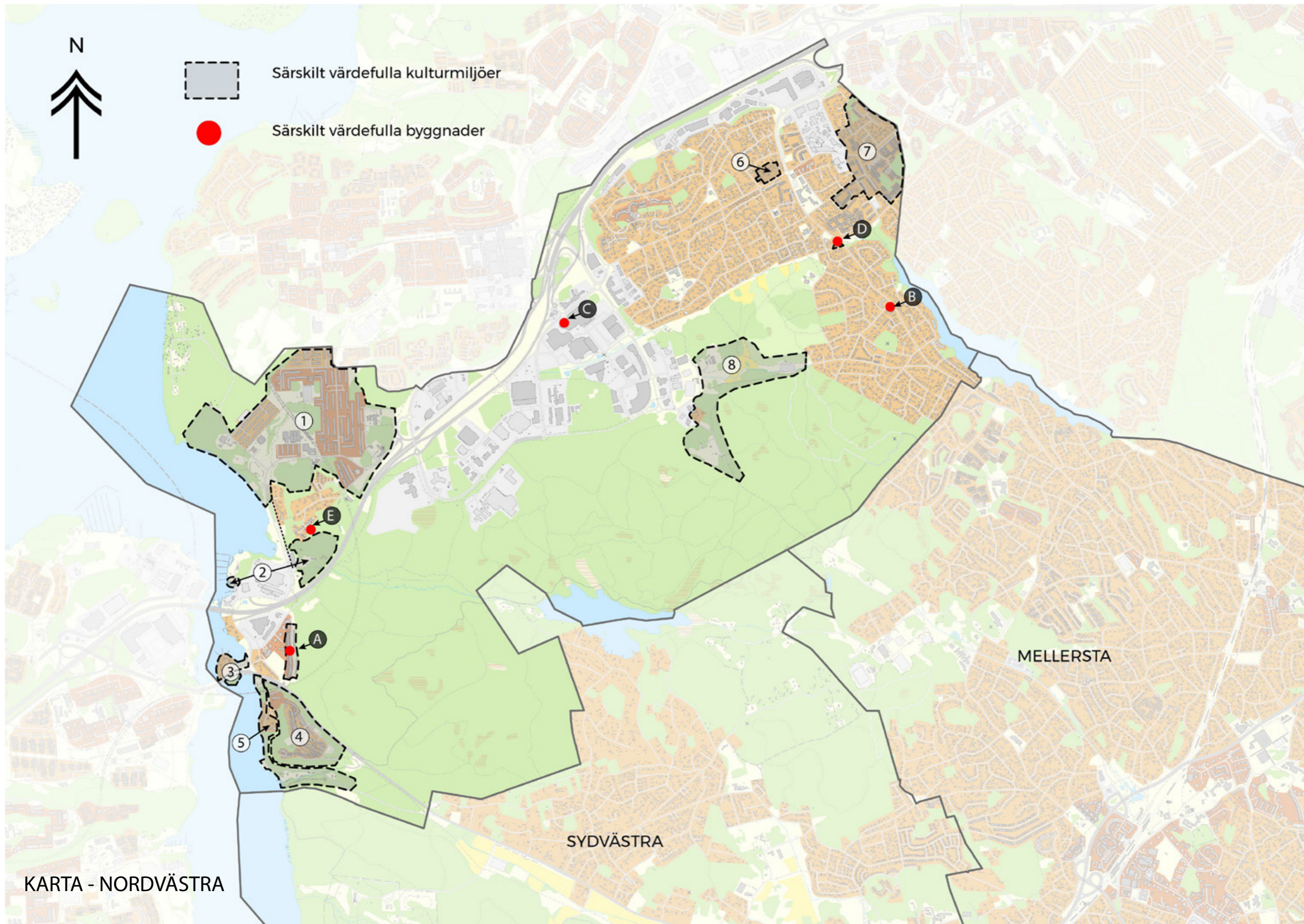

Särskilt värdefulla kulturmiljöer

Särskilt värdefulla byggnader

KARTA - NORDVÄSTRA

